

Sociale coöperaties: van uitzondering naar onmisbare schakel in het participatiebeleid

De blinde vlek in een krappe arbeidsmarkt

De Nederlandse arbeidsmarkt staat onder spanning. De krapte is structureel, werkgevers zoeken personeel en tegelijkertijd groeit het aantal mensen dat niet meekomt. In de bijstand bevinden zich nog altijd honderdduizenden inwoners, onder wie een groeiende groep jongeren. Voor gemeenten en uitvoeringsorganisaties levert dit een hardnekkig dilemma op: hoe kan het dat er zo veel vraag is naar arbeid, terwijl zo veel mensen aan de kant blijven staan?

Het antwoord ligt niet alleen in individuele belemmeringen, maar ook in de inrichting van ons participatiebeleid. Dat beleid is sterk gericht op twee routes: uitstroom naar loondienst of – voor een beperkte groep – zelfstandig ondernemerschap via het Besluit bijstandsverlening zelfstandigen (Bbz). Voor wie niet direct in een reguliere baan past en niet Bbz-proof is, blijft vaak weinig over. Juist daar bevindt zich een grote groep mensen met talent, ambitie en veerkracht, maar met een profiel dat niet past in bestaande instrumenten.

Sociale coöperaties vullen deze blinde vlek. Niet als wondermiddel, maar als derde, volwaardige route tussen bijstand en arbeidsmarkt. De ervaringen met sociale coöperaties als **VIDI** en **Scope** laten zien dat dit geen vrijblijvend experiment is, maar een serieuze beleidsoptie die structurele erkenning verdient.

Waarom de bestaande routes tekortschieten

De Participatiewet is gebouwd op het idee van snelle activering en uitstroom. Dat werkt voor veel mensen goed, maar niet voor iedereen. Loondienst veronderstelt belastbaarheid, beschikbaarheid en voorspelbaarheid. Voor inwoners met schulden, gezondheidsproblemen, mantelzorgtaken, taalachterstand of een grillige levensloop is dat vaak niet realistisch.

Het Bbz biedt ruimte voor zelfstandig ondernemerschap, maar kent eveneens hoge drempels. Het vraagt om een uitgewerkt ondernemingsplan, financiële onderbouwing en het vermogen om risico's te dragen. Veel mensen hebben wel een idee, vakmanschap of ondernemerservaring, maar missen de randvoorwaarden om hier direct aan te voldoen. In de uitvoeringspraktijk leidt dit tot afwijzingen en teleurstelling.

Het gevolg is een groep inwoners die blijft hangen in de bijstand, terwijl zij wel degelijk perspectief hebben. Voor deze groep is niet méér druk nodig, maar juist ontwikkelruimte. Sociale coöperaties bieden die ruimte.

De sociale coöperatie als derde route

Een sociale coöperatie is een collectieve ondernemingsvorm waarin mensen vanuit de bijstand kunnen ondernemen met behoud van zekerheid. Deelnemers zijn mede-eigenaar en werken aan hun eigen bedrijf, maar doen dat in een beschermde, gezamenlijke setting. Inkomsten worden via de coöperatie beheerd en ingezet voor bedrijfskosten, investeringen en begeleiding. Pas wanneer sprake is van structureel en toereikend inkomen, volgt uitstroom.

De kracht van dit model zit in de combinatie van drie elementen:

- 1 **Zekerheid** – behoud van uitkering en een vangnet.
- 2 **Collectiviteit** – samen leren, werken en verantwoordelijkheid dragen.
- 3 **Ontwikkeltijd** – ruimte om te groeien zonder directe prestatiedruk.

Daarmee sluiten sociale coöperaties aan bij hoe ondernemerschap in de praktijk ontstaat: stapsgewijs, met vallen en opstaan.

VIDI: bestuurlijk verankerd ondernemerschap

VIDI laat zien hoe een sociale coöperatie bestuurlijk en juridisch kan worden ingebed. Het initiatief ontstond vanuit de gemeenteraad en werd uitgewerkt na een haalbaarheidsonderzoek. VIDI is een zelfstandige rechtspersoon met een vrijwilligersbestuur en een professionele projectleider, gesubsidieerd door de gemeente.

Cruciaal is de gekozen financieringsconstructie. Met een **DAEB-verklaring** (Dienst van Algemeen Economisch Belang) is vastgelegd dat de activiteiten van VIDI het algemeen belang dienen en niet leiden tot ongeoorloofde staatssteun of marktverstoring. Daarmee wordt aanbesteding vermeden en ontstaat ruimte voor meerjarige ondersteuning.

Voor beleidsmakers is dit een belangrijk signaal: sociale coöperaties kunnen binnen de bestaande juridische kaders worden gefinancierd, mits de onderbouwing zorgvuldig is.

Instroom als structureel aandachtspunt

Een terugkerend vraagstuk bij VIDI is de instroom van deelnemers. Ondernemerschap vraagt motivatie, belastbaarheid en potentie. Klantmanagers, jobcoaches en regisseurs inburgering spelen hierin een sleutelrol. Zij moeten niet alleen signaleren wie vastloopt, maar ook wie kansen heeft buiten de gebaande paden.

De praktijk leert dat dit niet vanzelf gaat. Ondernemerschap is voor veel uitvoerders geen vanzelfsprekende uitstroomroute. De voorkeur gaat vaak uit naar loondienst, ook wanneer die minder duurzaam is. Dat vraagt om een cultuurverandering in de uitvoering: zelfstandig ondernemerschap serieus nemen als volwaardige route uit de bijstand.

Van ontwikkelen naar uitstroom

VIDI positioneert zich nadrukkelijk als ontwikkeltraject richting zelfstandigheid. In de eerste fase ligt de focus op ondernemersvaardigheden, daarna op het ondernemingsplan en doorstroom, bijvoorbeeld naar het Bbz. Deze heldere fasering helpt om verwachtingen te managen en om ondernemerschap te verbinden aan beleidsdoelen zoals duurzame uitstroom.

Tegelijkertijd laat VIDI zien waar de wetgeving wringt. Met name de beperkte mogelijkheden voor parttime ondernemerschap en de strikte inkomstenverrekening maken het voor veel deelnemers financieel onaantrekkelijk om klein te beginnen. Juist hier zou meer beleidsruimte het verschil kunnen maken.

Scope in Delft: ruimte voor ambitie

Ook **Scope** in Delft laat zien hoe sociale coöperaties een structurele plek kunnen krijgen in het gemeentelijk aanbod. Scope is ontstaan vanuit het sociaal werkbedrijf en richt zich expliciet op mensen voor wie loondienst en Bbz geen passende optie zijn, maar die wel zelfstandig willen werken.

Delft heeft ervoor gekozen om deelnemers drie jaar ontwikkelruimte te bieden binnen de coöperatie, met behoud van uitkering. Inkomsten blijven in de coöperatie en worden ingezet voor bedrijfskosten en investeringen. Alleen bij substantiële inkomsten volgt verrekening. Deze beleidskeuze creëert rust en vertrouwen.

Beschermen van ondernemerschap

Een belangrijk inzicht uit Delft is dat ondernemerschap bescherming vraagt. De verleiding is groot om iemand die producten bezorgt of diensten verleent, in te zetten in loondienst. Maar daarmee verdwijnt juist het perspectief dat de sociale coöperatie biedt. Scope heeft dit bewust anders ingericht en bewaakt de ruimte voor ondernemersontwikkeling.

De rol van uitvoerders

Bij Scope zijn klantmanagers nauw betrokken. Zij kennen de coöperatie, verwijzen actief door en gebruiken communicatiekanalen om inwoners te informeren. Ook mensen die worden afgewezen voor het Bbz zijn een logische doelgroep. Succes wordt niet uitsluitend gemeten in zelfstandige ondernemers, maar ook in persoonlijke ontwikkeling en uitstroom naar werk.

Wat sociale coöperaties opleveren

De meerwaarde van sociale coöperaties is meervoudig. Voor deelnemers betekent het:

- herstel van zelfvertrouwen,
- structuur en zingeving,

- een reëel perspectief op economische zelfstandigheid.

Voor gemeenten betekent het:

- minder terugval,
- minder zorgafhankelijkheid,
- duurzamere uitstroom,
- en een inclusiever participatiebeleid.

Belangrijk is dat sociale coöperaties niet worden afgerekend op snelle resultaten, maar op maatschappelijke waarde op de lange termijn.

Structurele knelpunten vragen om keuzes

Ondanks de positieve ervaringen blijven sociale coöperaties kwetsbaar. Financiering is vaak tijdelijk, instroom is afhankelijk van individuele professionals en de wetgeving sluit onvoldoende aan bij collectief en gefaseerd ondernemerschap. De Participatiewet stuurt sterk op individuele trajecten en korte termijnen.

Dit vraagt om politieke en bestuurlijke keuzes. Willen we vasthouden aan een smal uitstroombegrip, of durven we te investeren in ontwikkeling? Willen we experimenten blijven stapelen, of sociale coöperaties erkennen als structureel instrument?

Van experiment naar beleid

De praktijk van VIDI en Scope laat zien dat sociale coöperaties werken – mits ze serieus worden genomen. Ze vragen om vertrouwen, om ruimte in regelgeving en om een andere manier van sturen. Niet op aantallen, maar op perspectief.

Voor beleidsmakers en professionals ligt hier een duidelijke opdracht. Sociale coöperaties zouden geen uitzondering meer moeten zijn, maar een vanzelfsprekend onderdeel van een sluitend participatieaanbod. Als we echt willen dat iedereen naar vermogen meedoet, dan moeten we ook de routes erkennen die buiten de standaard vallen.

Sociale coöperaties bieden die route. Het is tijd om ze structureel mogelijk te maken.